

Вікторія Бондаренко,
ORCID iD 0000-0002-0549-7664
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії й методики
дошкільної та початкової освіти
Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
вул. Адміральська, 4-а, 54001, м. Миколаїв, Україна
v.bondarenko@moippro.mk.ua

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ МИСТЕЦЬКОГО ЛІЦЕЮ

У науково-методичній статті розглянуто проблему вдосконалення професійної компетентності викладачів мистецького ліцею в умовах сучасного освітнього простору. Актуалізовано багатогранну роль педагога-мистецтвознавця, культурного діяча, який формує фахові навички, національну ідентичність та громадянську позицію учнів. Проаналізовано теоретичні засади й удосконалено зміст поняття «професійна компетентність викладача мистецького ліцею», виокремлено її основні компоненти. Обґрунтовано широкий спектр освітньо-мистецьких, національно-патріотичних та історико-культурних послуг, що надає викладач ліцею. Уперше досліджено та докладно описано складники професійної компетентності викладачів дисциплін музичного, образотворчого та декоративного циклів. Виокремлено функції-послуги викладача мистецького ліцею, спектр яких для здобувачів освіти є надзвичайно широким та охоплює академічні й сугестивні аспекти. Окремо зазначено важливість цифрової та здоров'язбережувальної компетентності для сучасного викладача мистецького ліцею.

Ключові слова: мистецька освіта; професійна компетентність викладача мистецького ліцею; складники професійної компетентності; функції викладача мистецького ліцею.

© Бондаренко В. В., 2025

Вступ. На сучасному етапі розвитку України, у період тотальної війни, коли відбувається перебудова колективної свідомості нації щодо збереження духовності та культури, відновлення та становлення української національної ідентичності, коли естетика українського слова, мелодійність української пісні та всеосяжність вільного світовідчуття в картинах українських художників стають цінністю, що вартує життя, перед сферою освіти постає виклик щодо розвитку фахівців, які би були здатні забезпечити високий рівень надання освітньо-мистецьких, національно-патріотичних та історико-культурних послуг.

Викладач мистецького ліцею відіграє значущу роль у формуванні особистості учня, поєднуючи функції педагога, мистецтвознавця, історика та культурного діяча. Його діяльність спрямована не лише на навчання основ програмових дисциплін, але й на виховання свідомих громадян, здатних цінувати культурну спадщину та розвивати національну ідентичність.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями.

Провідним завданням закладів післядипломної освіти є формування професійної компетентності викладачів, які забезпе-

чують здобувачів освіти знаннями мистецьких програм або їх інтеграції. Задоволення професійних потреб педагогів цієї категорії має бути пріоритетним та багатоаспектним напрямом розвитку в системі професійної педагогічної освіти. Заклади спеціалізованої мистецької освіти відчують нестачу висококваліфікованих педагогів музичного, образотворчого, декоративно-ужиткового напрямів. До того ж, важливо зазначити, що вимоги до професійної компетентності викладачів ліцею постійно зростають у зв'язку зі змінами в суспільстві, освіті, розвитком мистецтва та виникненням нових технологій, тому становлення та самовдосконалення є невід'ємною частиною діяльності кожного викладача закладу спеціалізованої мистецької освіти.

На законодавчому рівні питанню вдосконалення фахової компетентності викладачів приділено значну увагу. До прикладу, у Положенні про мистецький ліцей зазначено, що в його умовах варто забезпечувати процес «проходження підвищення кваліфікації у порядку, передбаченому законодавством», та організовувати «професійний розвиток педагогічних та інших працівників» (Положення про мистецький ліцей 2021, 2022). У Законі України «Про освіту» (стаття 50) підкреслено, що викладачі мають право на підвищення фахового рівня; професійний розвиток є обов'язковим (стаття 59); компетенція є однією з ключових вимог до працівників сфери культури в освіті (2017).

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми.

Формування професійної компетентності викладачів мистецького ліцею є складним та містким процесом, який досліджують багато науковців у різних країнах світу. Серед зарубіжних учених, які зробили значний внесок у дослідження цієї теми, можна виділити американських фахівців, зокрема Л. Дарлінг-Хаммонд, Е. В. Айзнера, які займаються питаннями професійного розвитку вчителів мистецьких дисциплін, дослідженням ефективних методів навчання та оцінювання, формуванням мистецького способу міркування в учнів як варіанта критичного мислен-

ня, створенням сприятливого середовища для розвитку творчого потенціалу школярів (Elliot W. Eisner, 2002 ; Linda Darling-Hammond, 2010).

На важливість для педагога когнітивних аспектів навчання, множинного інтелекту (музичний, візуально-просторовий та кінестетичний), розвитку мислення високого рівня, креативності й інновацій у навчальному процесі мистецької освіти, забезпечення сприятливих умов навчання звертають увагу Г. Гарднер (Howard Gardner, 1993), Д. Перкінс (2001). Питання підготовки висококваліфікованих кадрів у сфері мистецької освіти розглядають провідні європейські вчені К.-П. Адольф та А.-М. Дюфур. Наукові праці зарубіжних учених є важливими, але не єдиними джерелами інформації щодо формування професійної компетентності викладачів закладів спеціалізованої освіти. Не менш значущим є врахування національних особливостей мистецької освіти, культурних традицій та потреб сучасного суспільства, на чому наголошують українські дослідники.

У вітчизняній педагогіці питання фахової компетентності викладачів мистецького ліцею також є предметом розвідок багатьох науковців. Серед них доцільно виокремити Л. С. Арістову, О. В. Бондаревську, І. А. Зязюна, Н. В. Кічук, О. М. Матюшкіна, які розглядають такі аспекти формування професійної компетентності педагогів: інтегративний характер цієї особистісної якості в умовах особистісно орієнтованого навчання; значення вмінь навчати учнів основ мистецтва і сприяти їхньому духовному та культурному розвитку; установлювати контакт з учнями, створювати сприятливу атмосферу для навчання, умови для творчого самовираження учнів і розвитку їхнього критичного мислення, ефективно використовувати різноманітні методи та прийоми навчання.

Окреслення нерозв'язаних питань, порушених у статті. У Законі України «Про фахову передвищу освіту» визначено професійну компетентність педагога як інтегровану якість особистості, що охоплює знання, вміння, досвід та особистісні яко-

сті, необхідні для успішного виконання завдань, та є однією з вимог до педагогічних працівників закладів фахової передвищої освіти, зокрема мистецьких ліцеїв (стаття 20, 2019). Міністерство економіки України затвердило професійні стандарти для викладачів та концертмейстерів, що визначають вимоги до професійної компетентності педагогів, зокрема щодо їхніх знань, умінь та навичок (2024). Також про можливості підвищення кваліфікації фахівців ідеться в Положенні про атестацію, Положенні про підвищення кваліфікації педагогічних працівників, навчальних програмах та стандартах для мистецьких ліцеїв.

Під час вивчення професійної компетентності викладача мистецького ліцею варто враховувати декілька творчих спрямувань особистості педагога, зокрема інтеграцію музично-образотворчих або музично-декоративних умінь або його спеціалізацію – конкретно музичну, образотворчу, декоративно-ужиткову. Попри індивідуальні творчі нахили в постійній професійній підготовці належить виконувати інтеграційний підхід в осягненні та викладанні зазначених предметів. Тобто йдеться про те, що викладач музичних дисциплін відвідує курси підвищення кваліфікації, що охоплюють образотворчий компонент, а вчителі образотворчого та декоративно-ужиткового напрямів вивчають основи музичної освіти. Особистість освітянина закладу спеціалізованої мистецької освіти – це своєрідний ідеальний образ педагога, освіченої людини, уміння, риси та чесноти якої належить визначити й упорядкувати, оскільки бракує чітких рекомендацій щодо вдосконалення її професійної компетентності.

Формулювання мети статті. Мета статті полягає в дослідженні та обґрунтуванні поняття «професійна компетентність викладачів мистецького ліцею» на основі врахування особливостей освіти й потреби особистісного розвитку учнів.

Завдання статті:

- 1) уточнити зміст поняття «професійна компетентність викладача мистецького ліцею», визначивши складники цієї дефініції.
- 2) окреслити функції-послуги, що

має надавати педагог закладу спеціалізованої мистецької освіти.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням набутих наукових результатів.

Ключовим завданням розвідки є характеристика процесу формування особистості викладача мистецького ліцею та визначення його особливостей у сучасних умовах освіти. Удосконалення професійної компетентності педагогів названої категорії є вектором розвитку, від якого залежить рівень художньо-творчого потенціалу ліцеїстів, успішність залучення їх до світу мистецтва. Аби діти могли належно культурно / художньо-творчо розвиватися, на чолі педагогічного процесу має бути фахівець, який не уявляє себе без індивідуальної креативної діяльності.

Упроваджений у професійну підготовку майбутніх педагогів компетентнісний підхід дає змогу узгодити результати освіти з потребами ринку праці, генерувати, розвивати, удосконалювати, синтезувати комплекс соціально-особистісних і професійно-педагогічних компетентностей здобувачів вищої освіти, які вже займаються викладацькою діяльністю. Формування особистості педагога, за дослідженнями Н. В. Кічук, успішно відбувається, якщо його творча діяльність є власною сутністю (Кічук Н. В., 2012), тобто викладач має любити мистецтво, потребувати його та надихати власним прикладом своїх учнів. Ця теза є ключовою для успішного втілення будь-яких методик та стратегій. Учні тонко відчують щирість та захоплення вчителя. Якщо педагог сам «горить» мистецтвом, його красою і є творчою особистістю, що не боїться експериментувати, помилятися, шукати, то його приклад стає демонстрацією живого зв'язку з ним, а також потужним стимулом для дітей.

У науковій праці І. В. Кузнецової розкрито аксіологічні та праксеологічні засади становлення особистості педагога як суб'єкта культурно-освітньої діяльності та відповідно формування його як ціннісно-орієнтованої особистості (Кузнецова І. В., 2008), що дають змогу акцентувати на важливості моральних, загальнолюд-

ських цінностей працівника освіти, його душевній чистоті та порядності.

Аналізуючи умови розвитку творчого потенціалу особистості вчителя засобами мистецтва, С. М. Мартиненко довела, що художній аспект професійної діяльності не тільки визначає успішність, а й постає провідним чинником розвитку педагога (Мартиненко С. М., 2010), оскільки викладач цих дисциплін має оволодівати додатковими знаннями з різних галузей, незалежно від спеціалізації, прописаної в його документі про освіту. Це визначає необхідність постійно розширювати свій кругозір і поглиблювати знання не лише у своїй безпосередній спеціалізації, а й у суміжних, інколи зовсім нетипових для його фаху сферах. Якщо вчитель мистецьких дисциплін має широкий діапазон знань, це дозволяє йому: встановлювати міжпредметні зв'язки, експериментувати з методиками викладання, стимулювати власну творчість, розвивати в дітей мультидисциплінарне мислення та креативність. Розвиток творчого потенціалу вчителя є результатом опанування спеціалізованих навичок і системним процесом, що потребує постійного збагачення знань із різних галузей і усвідомлення провідної ролі мистецтва в цьому процесі.

Авторка наукових розвідок Л. Ю. Москальова розглянула проблему формування морального виховання особистості майбутнього викладача музичного мистецтва засобами українського сакрального хорового співу. Вона виявила сутність виховної функції зазначеної форми у прагненні до етичного вдосконалення, піднесеності бажань і чистоти почуттєвої сфери (Москальова Л. Ю., 2009). Це є цілком логічним, оскільки духовна музика сприяє формуванню моральної свідомості, натхненності емоційного стану, прояву кращих індивідуально-психологічних особливостей особистості. Креативну функцію вчена вбачала у «здатності кожного до творчої діяльності у сфері виховання; сутність просвітницької функції – у відкритті суспільно продиктованих образів, які відображаються в різних формах мистецьких творів та викоріненні негативних рис» (Москальова Л. Ю., 2009). У працях дослідниці наголошено, що по-

ведінка та становлення креативної особистості залежить від уміння взяти до уваги суспільно прийнятні норми поведінки, а «позитивні» погляди та вчинки персонажів / героїв слугуватимуть прикладами для слухачів і / або читачів. Висновки Л. Ю. Москальової про вплив мистецтва на моральне виховання, його креативну та просвітницьку функції, а також значення позитивних прикладів дозволяють усебічно обґрунтувати положення, що розвиток творчого потенціалу вчителя засобами мистецтва є комплексним процесом, який охоплює його професійні навички й глибокі етичні, емоційні та особистісні переконання.

Важливою особистісною складовою частиною професійної майстерності педагога В. Г. Бутенко вважає естетичну, що покликана забезпечити оптимальні умови для гармонізації відносин із людьми та за своєю природою відображає гуманістичний, духовний, моральний, інтелектуальний, художньо-образний зміст. Ця функція спрямована на створення важливих передумов «естетичного самопізнання особистості, усвідомлення себе в координатах та зв'язках минулого і сьогодення, зовнішнього і внутрішнього, соціального та індивідуального, репродуктивного і творчого, прагматичного і духовного» (Бутенко В. Г., 2019). Ідеться про свідому особистість, яка тримає баланс між власним розвитком та соціальними відносинами, адекватним самоприйняттям та самооцінкою, творчими зверненнями та їх правильним значенням аналізом, розумінням свого історичного значення та місця в життєвому потоці.

Звернення до висновків І. І. Полубо-ярної є абсолютно логічним і необхідним у контексті нашого дослідження, адже її праця дозволяє розширити розуміння.

Професійна компетентність педагога музичного мистецтва виходить за рамки художньо-естетичної та морально-ціннісної сфер, інтегруючись з іншими аспектами, що впливають на розвиток творчого потенціалу особистості вчителя. Виокремлюючи структуру професійної компетентності педагога музичного мистецтва, І. І. Полубо-ярна подає три блоки: особистісний (особистісно-мотиваційна, саморегуляційна,

етична, загальнокультурна, психологічна, соціальна, громадянська компетентності); комунікативний (загальна та професійна музична комунікативна компетентності); діяльнісний (методологічна, дидактична, музично-практична, науково-творча, управлінська й організаційна компетентності) (Полубоярина І. І., 2012), що значно вдосконалює компетентнісний потенціал та охоплює методичну, наукову, комунікативну, управлінську, організаційну функції особистості педагога. Це дає змогу говорити про те, що викладач мистецьких дисциплін – не просто людина із тонкою душевною організацією, яка живе у світі фантазій та креативних дій, – лідер, що зможе вести за собою, коригувати діяльність дітей, грамотно комунікувати з учнями, підтримувати їх, мотивувати.

Розвиток творчого потенціалу педагога засобами мистецтва є не просто додаванням «художніх» елементів, а системним процесом формування цілісної особистості, здатної до ефективної мистецької та освітньої діяльності. Структура фахової компетентності майбутнього вчителя, на думку М. А. Михаськової, «становить єдину синкретичну модель, поділ якої на підсистеми може бути лише умовним» (Михаськова М. А., 2007). Дослідниця визначає фахову компетентність як специфічну інтегративну здатність, що має мистецькі (музично-спеціальні) й педагогічні складники, що забезпечують ефективні умови мистецької діяльності. Удосконалення професійної компетентності засобами мистецтва не можна розглядати як паралельний до формування педагогічних здібностей процес. Ці складники взаємопроникають і взаємозбагачують один одного. Творча діяльність учителя в мистецтві безпосередньо впливає на його педагогічну майстерність і навпаки. Забезпечення ефективних умов мистецької діяльності, з позиції М. А. Михаськової, є ключовим. Це означає, що розвиток творчого потенціалу вчителя повинен бути спрямований на його здатність творити й створювати умови, за яких учні ефективно займатимуться мистецькою діяльністю.

Професійна компетентність сучасно-

го педагога – це багатогранна інтегрована система, що поєднує безперервну професійну рефлексію та самоактуалізацію. У статті Т. Тихонової та М. Домаскіної розкрито професійну компетентність педагога як «постійну професійну рефлексію; здатність до навчання впродовж життя; громадянську й соціальну позицію, лідерські якості, власні переконання і характер; виховну компетентність; здатність до планування освітнього процесу та прогнозування його результатів; уміння визначати і враховувати в освітньому процесі вікові та індивідуальні особливості учнів; емоційно-етичне ставлення до учнів і колег; здатність до творчого пошуку й реалізації нових ідей; здатність до застосування наукових методів пізнання в освітньому процесі» (Тихонова Т., Домаскіна М., 2020). Нам імпонує такий перелік характеристик, що суттєво доповнив би образ викладача мистецького ліцею, адже на його плечах лежить відповідальність не лише за надання мистецьких послуг учневі, у його руках мають бути вправно використані всі педагогічні інструменти для формування майстра та плекання чистої душі митця.

Підсумовуючи результати проведеного дослідження, узагальнюючи власні спостереження за процесом становлення викладачів ліцею, що професійно зростають за умов усеохопної, інтегрованої, різнобічної творчої діяльності, вважаємо доцільним сформулювати визначення професійної компетентності викладача мистецького ліцею як сукупності знань, творчих умінь та навичок, вродженого особистісного культурно-творчого потенціалу, психолого-педагогічного магнетизму, учительського оптимізму, умінь педагога, необхідних для розбудови комунікативної та креативно-міжособистісної взаємодії, що створюють ефект «емоційного зараження» у здобувачів освіти та зароджують звичку співжиття зі світом мистецтва.

У професійному стандарті «Викладач мистецького ліцею» виділено складники професійної компетентності, якими має володіти викладач, як-от: здатність демонструвати виконавську майстерність та знання предметної галузі; уміння готувати

та проводити навчальні заняття; спроможність забезпечувати здатність здобувача освіти демонструвати мистецькі досягнення; формувати критерії оцінювання за актуальними технологіями та аргументовано оцінювати результати навчання; навички ведення методичної роботи із застосуванням цифрових технологій; документування власного та послуговування педагогічним досвідом іншого, поширення його у професійному середовищі; взаємодія з батьками та створення сприятливих індивідуальних умов для кожного здобувача освіти; уміння зберігати власне фізичне та психічне здоров'я; підвищення / підтримання професійного рівня (здатність визначати власні потреби, напрями, види та способи підвищення рівня фахових компетентностей) (Професійний стандарт «Викладач мистецької школи (за видами навчальних дисциплін)». Практична професійна діяльність викладача ліцею в умовах інтеграції мистецтв, коли реалізуються художній (образотворчий, декоративно-ужитковий) та музичний напрями, має, з одного боку, специфічно музичне чи суто художнє вираження (урочна діяльність); з іншого боку, поєднується в глибокій інтеграції з позаурочною діяльністю (концертна, виставкова, конкурсна, проектна).

У структурі фахової компетентності вчителя на основі аналізу вищезазначених досліджень доцільно визначити такі компоненти, надавши їм узагальнених лексико-семантичних означень: когнітивний (зумовлений необхідністю накопичення системних фахових знань – теоретичних, технологічних, методичних); практично-творчий (охоплює сукупність естетичного досвіду, виконавських умінь, творчої самостійності та породжує потребу в реалізації технологічних можливостей у процесі освітньої діяльності; ціннісно-орієнтаційний – забезпечує формування рефлексивно-регулятивних механізмів (ціннісні орієнтації, смаки, ідеали) оцінної діяльності.

Формування її є важливим завданням, адже від рівня професіоналізму викладачів залежить якість освіти, розвиток творчого потенціалу учнів та їхнє залучення до світу фантазій та творчих умінь. Відповідно до

окреслених визначень професійної компетентності, стандарту та особливостей практичної діяльності педагога закладу спеціалізованої мистецької освіти та з урахуванням специфіки кваліфікації виокремимо складники фахової компетентності викладача мистецького ліцею:

1. Володіння музично-теоретичною, вокально-виконавською, педагогічною, культурологічною та музично-творчою майстерністю.

2. Ґрунтовні знання з основ музичної грамоти, сольфеджіо, гармонії, поліфонії (розуміти принципи поліфонічного мислення, знати її різні види (імітаційної, контрастної), уміти аналізувати поліфонічні твори).

3. Уміння аналізувати музичні твори, історію музики та музичної літератури, інструментознавства / оркестровки.

4. Педагогічні знання, а саме: методики викладання; вікової психології, дидактики, психології музичного навчання; інклюзивної освіти; сучасних тенденцій у культурі, мистецтві та освіті.

5. Ставлення викладача музично-теоретичних дисциплін, що розкривається через пристрасть до музики та професії; любов до музичного мистецтва та глибоку зацікавленість у своєму предметі; відданість педагогічній діяльності, бажання навчати та розвивати талант; педагогічний такт та емпатію; повагу до кожного учня та витримку; інноваційність (готовність до пошуку нових, ефективних форм та методів навчання); стимулювання учнів, відкритість, використання сучасних технологій у навчальному процесі; саморозвиток (постійне вдосконалення своїх знань і навичок, відвідування семінарів, майстер-класів, конференцій); критичне мислення, уміння аналізувати власну діяльність, робити висновки; вимогливість та об'єктивність; послідовність у вимогах до учнів із урахуванням їхніх індивідуальних особливостей); справедливість в оцінюванні знань і навичок; мотивацію та натхнення.

Викладач музично-теоретичних дисциплін у мистецькому ліцеї є не просто носієм знань, а й провідником у світ музики, який формує не лише професійні навички,

а й особистість майбутнього митця. Його професійна компетентність охоплює такі складники:

музично-теоретична майстерність передбачає:

- музично-теоретичні знання, що охоплюють інформацію з цього напрямку – глибоке розуміння таких дисциплін, як гармонія, поліфонія, сольфеджіо, музична форма;
- історико-музичні знання історії розвитку музичного мистецтва різних епох та стилів, історії хоро- вого мистецтва, біографій видат- них композиторів та виконавців, їхньої творчості;
- музично-літературні знання: обі- знаність із широким спектром музичних творів різних жанрів та епох, уміння аналізувати та інтер- претувати їх.

Вокально-виконавська майстерність розкривається через:

- володіння голосом: професійне володіння вокальною технікою, уміння володіти своїм голосом, відтворювати музичні фрази в академічній, естрадній, народній манерах виконання, презентувати діяльність голосових регістрів, ре- зонаторів, досягати чистоти інто- нації та виразності виконання;
- гру на музичних інструментах (фортепіано, гітара тощо) на рівні, достатньому для акомпанементу, ілюстрації навчального матеріалу та власного музикування;
- диригентські навички: уміння ке- рувати хором або інструмен- тальним колективом, досягати злагодженого виконання, навички аналізу музичних творів.

До педагогічних умінь належать:

- методика музичного навчання: знання сучасних методик, уміння адаптувати їх до різних вікових груп та індивідуальних потреб уч- нів;
- організація навчального процесу: уміння планувати та проводити

уроки музики, створювати спри- ятливую атмосферу для навчання та творчості;

- робота з учнями: уміння здійс- нювати індивідуальний підхід до кожного школяра, враховувати його психологічні особливості та музичні здібності, забезпечувати високопозитивний емоційний фон навчального заняття.

Музично-творчі вміння передбачають навички:

- імпровізації: уміння створювати власні композиції;
- аранжування музичних творів для різних інструментальних складів;
- володіння основами музичної композиції.

Культурологічна ерудиція полягає в:

- знаннях світової культури: широ- кій обізнаності з історією та куль- турою різних народів, їхніми тра- диціями та звичаями;
- розумінні місця музики в культурі: усвідомленні ролі музичного мис- тецтва у формуванні світогляду та духовного розвитку особистості;
- уміннях інтегрувати музичне мис- тецтво в різні сфери культури: по- єднання музики з іншими видами мистецтва (живописом, літерату- рою, театром тощо).

Складники професійної компетентно- сті викладача дисциплін образотворчого та декоративного циклу вибудовують **комп- лексну систему педагогічних, психоло- гічних, етичних та управлінських аспек- тів, необхідних для цілісного розвитку творчого потенціалу учнів і формування їх як майбутніх митців та громадян.**

Викладач образотворчого мистецтва є ключовою фігурою у формуванні худож- нього смаку, навичок та світогляду школя- рів. Його знання, уміння та ставлення міс- тять глибокі фахові основи рисунка, живо- пису, композиції, скульптури та ліплення, історії мистецтва, різноманіття технік та матеріалів, теорії та критики мистецтва); педагогічні методики викладання обра- зотворчого мистецтва, вікової психології, дидактики, психології творчості, загаль-

нокультурні знання). Ставлення педагога виражаються у пристрасі до мистецтва та викладання; емпатії та індивідуальному підході; креативності та заохоченні до різних креативних шляхів досягнення та вираження мистецтва; пізнанні класичних та новітніх технік, безперервному самовдосконаленні, натхненні, вимогливості, комунікабельності та співпраці з учнями. Викладач образотворчого мистецтва є не просто педагогом, а й ментором, який допомагає учням віднайти власний голос у мистецтві, розвинути власну художню мову та стати повноцінними учасниками культурного процесу.

Професійна компетентність викладача дисциплін образотворчого та декоративного циклу об'єднує знання, уміння та ставлення художньо-теоретичного, художньо-практичного, педагогічного, художньо-творчого складників.

Художньо-теоретичний компонент визначають знання з:

- історії мистецтва: розуміння розвитку образотворчого та декоративного мистецтв різних епох та стилів, біографій видатних художників та майстрів декоративно-ужиткового мистецтва;
- теорії образотворчого мистецтва: основних понять та категорій образотворчого мистецтва (композиції, кольору, світлотіні, пропорції тощо);
- матеріалознавства та технологій: обізнаність у використанні різноманітних художніх матеріалів та володіння техніками живопису, графіки, скульптури, кераміки, текстилю, синелі, валяння, деревообробки тощо).

Художньо-практична майстерність передбачає:

- професійне володіння різноманітними художніми техніками живопису, графіки, скульптури, кераміки, текстилю тощо на рівні, достатньому для навчання учнів та власної творчої діяльності;
- композиційні навички – уміння створювати гармонійні та виразні

композиції з урахуванням особливостей обраного жанру та техніки;

- колористичні навички – уміння працювати з кольором, створювати гармонійні його поєднання, враховувати його психологічний вплив, добувати природні кольори.

Важливого значення набуває й художньо-естетична культура, що «...має у своєму складі два компоненти: свідомість і діяльність, які тісно пов'язані з духовністю, ставленням до подій, що передаються через ідеї, погляди, переконання. Залежно від визначальних рис окремої людини, її моральних надбань, чуттєвого сприймання формується естетична свідомість. Наскільки глибоко й часто особистість занурюється у світ мистецтва, так і вибудовується її інтелектуальна, естетична картина світу» (Крик Д. О., Назаренко Л. А., 2025, с. 49). Саме вона є підґрунтям для вдосконалення художньо-практичної майстерності викладача образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва.

Управність / дієвість педагогічних умінь викладача мистецького ліцею пов'язана з:

- опануванням методикою художнього навчання (знання сучасних методик художнього навчання, уміння адаптувати їх до різних вікових груп та індивідуальних потреб учнів);
- організацією навчального процесу (уміння планувати та проводити уроки образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, створювати сприятливу атмосферу для навчання та творчості);
- налагодженням роботи з учнями – уміння здійснювати індивідуальний підхід до кожного з них, враховувати його психологічні особливості та художні здібності;
- володінням педагогічною етикою та педагогічним оптимізмом, що визначає толерантні взаємини зі школярами, віру в кожную особистість як унікальну.

Художньо-творчі вміння полягають у

можливостях:

- імпровізації (володінні навичками художньої імпровізації, умінні створювати власні композиції та брати участь у проектах);
- творчого мислення: здатності до генерування нових ідей, нестандартного підходу до виконання художніх завдань;
- художнього бачення: сформованості вміння бачити прекрасне в навколишньому світі, наснажуватися натхненням у природі, культурі та повсякденному житті.

Культурологічна ерудованість передбачає:

- знання світової культури: широку обізнаність з історією та культурою різних народів, їхніми традиціями та звичаями;
- розуміння місця мистецтва в культурі: усвідомлення ролі образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва у формуванні світогляду та духовного розвитку особистості;
- уміння інтегрувати мистецтво в різні сфери культури: поєднання образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва з іншими видами мистецтва (музикою, літературою, театром тощо).

Універсальною компетентністю для викладача як музичних дисциплін, так і образотворчого та декоративного циклу є цифрова компетентність – здатність педагога ефективно послуговуватися цифровими технологіями для виконання різноманітних завдань, зокрема професійних, освітніх, комунікаційних тощо. Вона об'єднує не тільки технічні навички, але й уміння критично оцінювати відомості, дотримуватися етичних норм поведінки в онлайн-просторі та уникати медіазагроз. Необхідними вміннями цифрової компетентності є: послуговування програмним забезпеченням для роботи з графікою, аудіо, відео, текстом; онлайн-платформами для навчання та комунікації; соціальними мережами для популяризації мистецтва, залучення учнів до креативної діяльності; створення якісних

та цікавих навчальних матеріалів (презентацій, навчальних відеофрагментів); зокрема медіатеки з цифровими ресурсами, вебсайту або блогу; поєднання традиційних форм навчання із використанням цифрових технологій для побудови змішаного навчального середовища. Цифрова компетентність педагога – необхідна умова для успішної професійної діяльності викладача мистецького ліцею в сучасному закладі освіти, адже є елементом зближення учня та вчителя, робить навчальний процес захопливим, ефективним, сприяє розвитку творчості та готує учнів до життя в інформаційному суспільстві.

Ще одна компетентність як компонент фахової освіти викладача – це здоров'язбережувальна, що визначається: відповідальністю за здоров'я учнів (знанням і підтриманням гігієнічних навичок учнів, вікових психологічних особливостей учнів, запобіганням стресовим ситуаціям, побудовою здорових міжособистісних стосунків); усвідомленням власного стану здоров'я, умінням оцінювати ризики та ухвалювати рішення щодо збереження, зміцнення здоров'я; умінням надавати першу медичну допомогу в разі потреби; орієнтацією на позитив та емпатію в роботі з дітьми.

Процес формування професійної компетентності викладача мистецького ліцею багатогранний та безперервний, охоплює декілька важливих аспектів:

- 1) здобуття вищої освіти в галузі мистецтва, що він викладає (наприклад, музики, образотворчого мистецтва, театру тощо) та педагогічної освіти (маємо на увазі цілісну мистецько-педагогічну освіту або окремо мистецьку та педагогічну);
- 2) регулярне підвищення кваліфікації (відвідування майстер-класів, семінарів, тренінгів для ознайомлення з сучасними методиками викладання та тенденціями в мистецтві);
- 3) розширення професійних якостей (знання в галузі мистецтва – викладач повинен мати глибокі знання з предмета, що викладає,

- бути обізнаним з його історією, сучасними тенденціями та різними техніками) та педагогічних навичок (володіння ефективними методами навчання; створення творчої атмосфери під час занять);
- 4) соціально-комунікативні навички – ефективне спілкування з учнями, батьками та колегами; розвиток творчої самобутності, що полягає в умінь надихати учнів, заохочувати їх до творчості своїм прикладом та самовираженням;
 - 5) поглиблення особистісних якостей (щирої любові до мистецтва, захоплення своєю справою, відповідальності, пунктуальності, організованості та дисциплінованості; терпіння та толерантності до індивідуальних особливостей учнів; емпатії до емоцій учнів, умінь підтримати їх у складних ситуаціях);
 - 6) розвиток у викладацькій діяльності, що переростає в мистецько-педагогічний досвід і є чинником формування професійної майстерності; безперервна власна творча активність, виражена в самобутніх творах мистецтва, участі в конкурсах та виставках, концертах; здобуття широкої обізнаності в галузі художньої культури, педагогіки, психології, мистецтвознавства, естетики.

Викладач мистецького ліцею відіграє значущу роль у становленні майбутніх митців, тому спектр його діяльності є досить широким та багатограним. Насамперед, він є джерелом знань та натхнення, передаючи учням глибокі знання з історії мистецтв, видів, жанрів, стилів; про видатних композиторів, художників та їхні твори, з основ композиції, живопису, декоративного живопису, рисунка, ліплення (специфічних у типовій освітній програмі профільних дисциплін), сольфеджіо, хорового мистецтва, музичного інструмента, постанови голосу (специфічних у типовій освітній програмі профільних дисциплін). Педагог сприяє опануванню необхідних

технічних навичок, демонструючи різні художні (музичні) прийоми та матеріали, допомагає школярам зрозуміти місце мистецтва в історії людства, його роль у формуванні культури та світогляду.

Фахівець-освітянин ознайомлює учнів із культурною спадщиною України та світу, зокрема з пам'ятками архітектури, сприяє розвиткові поваги до успадкованих цінностей, їхньому збереженню та популяризації. На педагога закладу спеціалізованої мистецької освіти покладено важливу місію щодо формування історичної свідомості в ліцеїстів, що виявляється в допомозі учням досягнути зв'язок між минулим і сучасним, розумінні суспільних процесів та збереженні історичної пам'яті, національної ідентичності та громадянської позиції.

Викладач мистецького ліцею забезпечує національно-патріотичний складник освітнього процесу, що можна окреслити у трьох напрямках: виховання патріотизму (сприяти прищепленню в учнів почуття любові до Батьківщини, гордості за свою країну та її культуру, надихати учнів на служіння Україні, її народу та ідеалам свободи й незалежності); формування ідентичності (допомогати учням розуміти культуру та традиції українського народу, усвідомлювати свою належність до нього, плекати гордість за своє походження та відповідальність за майбутнє країни); розвиток громадянської позиції (сприяє формуванню готовності брати участь у житті суспільства, захищати свої права та інтереси, розвивати здатність критично мислити й ухвалювати обгрунтовані рішення).

Окрім теоретичних знань та практичних навичок, викладач є наставником, який підтримує творчий розвиток кожного учня. Він допомагає розкрити індивідуальні здібності, заохочує до експериментування, пошуку власного мистецького стилю та самовираження. Учитель уважно спостерігає за прогресом учнів, надає конструктивний зворотний зв'язок, допомагає долати творчі кризи та мотивує до подальшого вдосконалення, вибудовує комфортні взаємини для попередження кризових моментів у здобувачів освіти.

Важливою послугою є організація освітнього процесу, зокрема розроблення / підготовка навчальних планів, матеріалів, проведення лекцій, практичних занять, майстер-класів та творчих зустрічей, створення сприятливої атмосфери в класі, де панує взаємоповага та підтримка; фасилітація активної участі учнів у процесі здобуття освіти. Педагог у сфері мистецьких послуг – водночас консультант та радник щодо обрання майбутньої професії у сфері творчості, підготовки портфоліо для вступу до закладів вищої освіти, участі в конкурсах і виставках; ділиться своїм досвідом та знаннями про сучасний арттринок, пояснює можливості для реалізації творчого потенціалу. Крім того, викладач є комунікатором і посередником між учнями, батьками та адміністрацією закладу освіти. Ця діяльність полягає в інформуванні батьків про успіхи та потреби учнів, співпраці з колегами для розроблення спільних проєктів та заходів.

Педагог закладу спеціалізованої мистецької освіти надає комплексну підтримку здобувачам, поєднуючи функції наставника, організатора та консультанта, сприяючи їхньому професійному та особистісному естетичному зростанню, формуванню художнього смаку, вмінню цінувати та розуміти прекрасне, розрізняти якісні твори майстрів від низькопробних. Він розвиває в учнів естетичне чуття, здатність насолоджуватися світом прекрасного та мати від нього духовне задоволення.

Формування професійної компетентності викладачів ліцею – це безперервний процес, який потребує постійного самовдосконалення, творчого пошуку й адаптації до змін у сфері мистецької освіти.

Висновки та перспективи дослідження. Аналіз законодавчої бази та наукових досліджень підкреслює зростання

уваги до проблеми формування професійної компетентності викладачів мистецьких ліцеїв. Наявність відповідних положень та стандартів свідчить про розуміння на державному рівні важливості якісної мистецької освіти. Визначення змісту поняття «професійна компетентність» викладача мистецького ліцею є ключовим для розуміння специфіки спеціальності. Структурні компоненти фахової компетентності, зокрема музично-теоретична, вокально-виконавська, педагогічна, культурологічна та музично-творча майстерність для музичних дисциплін, і художньо-теоретична, художньо-практична, педагогічна, художньо-творча для образотворчих дисциплін, відображають багатогранність вимог до сучасного викладача мистецтва. Цифрова та здоров'язбережувальна компетентності стають невід'ємними частинами успішної професійної діяльності. Функції-послуги, що надає викладач мистецького ліцею, є надзвичайно широкими та охоплюють не лише навчальну, але й виховну, менторську та комунікативну діяльність.

Отже, формування професійної компетентності викладачів мистецьких ліцеїв є стратегічно визначальними для розвитку та підвищення ролі художньо-естетичної освіти в становленні / житті окремої особистості / суспільства в цілому, збереження культурної спадщини, виховання свідомих громадян України.

Проведене дослідження не претендує на остаточне розв'язання проблеми вдосконалення професійної компетентності викладачів закладів спеціалізованої мистецької освіти. **Перспективним** вважаємо створення нових теоретичних моделей удосконалення професійної компетентності педагогів досліджуваної категорії з урахуванням сучасних тенденцій у розвитку освіти та мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бутенко В. Г. Естетична культура вчителя як основа його професійної майстерності / В. Г. Бутенко // Мистецька освіта: теорія, методологія, технології: збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Кривий Ріг, 14 листопада 2019 р. / голов. ред. Н. А. Овчаренко, ред. Р. О. Любар. – Кривий Ріг, 2019. – С. 11–14.

2. Кічук Н. В. Підготовка педагога до професійної діяльності у сучасному інформаційному освітньому середовищі: деякі аспекти проблеми / Н. В. Кічук // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16 : Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. – 2012. – Вип. 17. – С. 26–28. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_016_2012_17_9.
3. Крик Д. О., Назаренко Л. А., Розвиток художньо-естетичної культури вчителів засобами проєкту «Галерея мистецтв» (тематичні виставки) / Д. О. Крик, Л. А. Назаренко // Вересень : наук.-метод., інформ.-освіт. журн. – 2025. – № 1 (104). – С. 49. DOI: <https://doi.org/10.54662/10.54662/veresen.1.2025>
4. Кузнєцова І. В. Аксіологічні та праксеологічні засади становлення особистості як суб'єкта культурно-освітньої діяльності [Текст] : дис... канд. філос. наук: 09.00.10 / Кузнєцова Інна Володимирівна ; Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв. – К., 2008. – С. 180–222.
5. Мартиненко С. М. Основи діагностичної діяльності вчителя початкової школи: навч.-метод. пос. / С. М. Мартиненко. – К. : Сім кольорів, 2010. – 262 с.
6. Михаськова М. А. Формування фахової компетентності майбутнього вчителя музики : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. / М. А. Михаськова. – Київ, 2007. – 228 с.
7. Москальова Л. Ю. Модель виховання морально-етичної культури майбутніх учителів у процесі професійної підготовки / Л. Ю. Москальова // Духовність особистості: методологія, теорія і практика : зб. наук, праць / гол. ред. Г. П. Шевченко. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2009. – Вип. 1 (30). – С. 93–103
8. Перкінс Д. Що школа додає до мислення / Д. Перкінс // А. Л. Коста (ред.). Розвиток розуму : збірник ресурсів для навчання мисленню. 3-є вид. – Асоціація з нагляду та розробки навчальних програм. – 2001. – С. 282–291.
9. Полубоярина І. І. Психологічне дослідження музично-виконавської діяльності / І. І. Полубоярина // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2012. – Вип. 63. – С. 139–143. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDU_2012_63_28.
10. Про професійні стандарти. – Режим доступу: <https://mcsc.gov.ua/news/zatverdzheno-try-profesiyni-standarty-pedahohichnykh-pratsivnykiv-zakladiv-mystetskoiosvity/>
11. Про фахову передвищу освіту. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2745-19>
12. Тихонова Т., Домаскіна М. Інваріанти професійного саморозвитку вчителя: від наукової спадщини К. Д. Ушинського до вимог сьогодення / Т. Тихонова, М. Домаскіна // Вересень : наук.-метод., інформ.-освіт. журн. – 2020. – № 1. – С. 50–58. – Режим доступу : https://repository.moippo.mk.ua/upload/20-07-21_82623954.pdf.
13. Elliot W. Eisner. The Arts and the Creation of Mind. – Yale University Press. – 2002. – 258 p. (eng).
14. Howard Gardner. Multiple Intelligences: The Theory in Practice. New York: Basic Books, 1993 (eng).
15. Linda Darling-Hammond. The Flat World and Education: How America's Commitment to Equity Will Determine Our Future. – Teachers College Press. – 2010. – 408 p. (eng).

ARTS LYCEUM TEACHERS' PROFESSIONAL COMPETENCE IMPROVEMENT

*Bondarenko Victoriia,
PhD in Pedagogics,
Associate Professor of Theory and Methods
Preschool and Primary Education*

Mykolaiv In-Service Teachers Training Institute
4-a Admiralska Street, 54001, Mykolaiv
v.bondarenko@moippo.mk.ua

The scientific and methodological article considers the problem of improving the professional competence of art lyceum teachers in the conditions of the modern educational space. The multifaceted role of the teacher as an art critic and cultural figure who shapes not only the professional skills but also the national identity and civic stance of students is realised. The need for teachers to undergo continuous professional development is emphasised in light of unresolved issues related to the integration of various creative disciplines into teacher training programmes. The theoretical foundations have been analysed and the content of the concept of «professional competence of an art lyceum teacher» has been improved, and its main components have been identified. The wide range of educational, artistic, national-patriotic and historical-cultural services provided by a lyceum teacher has been substantiated, emphasising his role as a source of knowledge, mentor, organizer, and consultant in the formation of future artists. For the first time, the components of the professional competence of teachers of disciplines of musical, fine arts, and decorative cycles have been studied and described in detail (taking into account the specifics of classifications), which include musical-theoretical, vocal-performing, artistic-theoretical, artistic-practical skills, as well as pedagogical, musical-creative, artistic-creative skills and culturological erudition. The features of improving professional competence have been clarified. The functions and services of an art lyceum teacher are appropriately outlined, the spectrum of which for students is extremely broad and covers not only academic aspects, but also suggestive ones that inspire students to external creativity and internal transformation. The importance of digital and health-promoting skills for modern art lyceum teachers is highlighted in the paper.

Keywords: art education; components of professional competence; functions of art lyceums teachers; professional competence of an art lyceum teacher.

REFERENCES

1. Butenko, V. H. (2019). Estetychna kultura vchytelia yak osnova yoho profesiinoi maisternosti [Aesthetic culture of a teacher as the basis of his professional mastery]. *Mystetska osvita: teoriia, metodolohiia, tekhnolohii* (Eds. N. A. Ovcharenko, R. O. Liubar). Kryvyi Rih, 11–14 (ukr).
2. Elliot W. Eisner. *The Arts and the Creation of Mind*. – Yale University Press. – 2002. – 258 p. (eng).
3. Howard Gardner. *Multiple Intelligences: The Theory in Practice*. New York: Basic Books, 1993 (eng).
4. Kichuk, N. V. (2012). Pidhotovka pedahoha do profesiinoi diialnosti u suchasnomu informatsiinomu osvitnomu seredovyshchi: deiaki aspekty problemy [Teacher training for professional activity in the modern information educational environment: some aspects of the problem]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 16: Tvorchia osobystist uchytelia: problemy teorii i praktyky*. Vyp. 17, 26–28. – Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_016_2012_17_9. (ukr).
5. Kryk., D. O. & Nazarenko, L. A. (2025). Rozvytok khudozhno-estetychnoi kultury vchyteliv zasobamy proiektu «Halereia mystetstv» (tematychni vystavky) [Development of artistic and aesthetic culture of teachers by means of the «Art Gallery» project (thematic exhibitions)]. *Veresen*, 1. 104, 49. DOI: <https://doi.org/10.54662/10.54662/veresen.1.2025> (ukr).
6. Kuznietsova, I. V. (2008). *Aksiologichni ta prakseologichni zasady stanovlennia osobystosti yak subiekta kulturno-osvitnoi diialnosti* [Axiological and praxeological principles

of the formation of a person as a subject of cultural and educational activity]. (Candidate's thesis). Derzhavna akademiia kerivnykh kadriv kultury i mystetstv. K., 180–222 (ukr).

7. Linda Darling-Hammond. The Flat World and Education: How America's Commitment to Equity Will Determine Our Future. – Teachers College Press. – 2010. – 408 p. (eng).

8. Martynenko, S. M. (2010). *Osnovy diahnostychnoi diialnosti vchytelia pochatkovoї shkoly* [Fundamentals of diagnostic activity of a primary school teacher]. K.: Sim koloriv (ukr).

9. Moskalova, L. Yu. (2009). Model vykhovannia moralno-etychnoi kultury maibutnykh uchyteliv u protsesi profesiinoi pidhotovky [Model of education of moral and ethical culture of future teachers in the process of professional training]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka* (Ed. H. P. Shevchenko). Luhansk: Vyd-vo SNU im. V. Dalia. Vyp. 1 (30), 93–103 (ukr).

10. Mykhaskova, M. A. (2007). *Formuvannia fakhovoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia muzyky* [Formation of professional competence of the future music teacher]. (Candidate's thesis). Kyiv (ukr).

11. On professional pre-higher education Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2745-19> (ukr).

12. Perkins, D. (2001). Shcho shkola dodaie do myslennia [What does school add to thinking.]. In *Rozvytok rozumu: zbirnyk resursiv dlia navchannia myslenniu*. (Ed.). A. L. Kosta. 3-e vyd. Asotsiatsiia z nahliadu ta rozrobky navchalnykh prohram, 282–291 (ukr).

13. Poluboiaryna, I. I. (2012). Psykholohichne doslidzhennia muzychno-vykonavskoi diialnosti [Psychological study of musical and performing activities]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka*. Vyp. 63, 139–143. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDU_2012_63_28 (ukr).

14. Pro profesiini standarty [About professional standards]. Retrieved from: <https://mcsc.gov.ua/news/zatverdzheno-try-profesiyni-standarty-pedahohichnykh-pratsivnykiv-zakladiv-mystetskoi-osvity/> (ukr).

15. Tykhonova, T. & Domaskina. (2020). Invarianty profesiinoho samorozvytku vchytelia: vid naukovoї spadshchyny K. D. Ushynskoho do vymoh sohodennia [Invariants of professional self-development of a teacher: from the scientific heritage of K. D. Ushinsky to the requirements of the present]. *Veresen*, 1, 50–58. Retrieved from: https://repository.moippo.mk.ua/upload/20-07-21_82623954.pdf. (ukr).

Стаття надійшла до редакції: 02.06.2025

Прийнято до друку: 11.06.2025